

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Iyov

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1835 oder 1836]

בוֹיָא רַפְסֵל אוֹבַמ.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9180

מבוא לספר איוב.

א. אם איוב במציאות היה או הוא יציר דמיון הכותב?

חכמי העמים צרוצ צינתם העמיקו לחקור ענין השם אשר עליו נקרא זה הספר, ואחזו בדעת ההוא מרצנן דקאמר (צ"ב ט"ו א') לויב לא היה ולא נברא אלא משל היה, ויסדו זה המאמר על אדני הראיות והמופתים אשר לדעתם לא ינועו ולא ימועו. והנה המדקדק המפואר בן-זאב אסף והעתיק המופתים האלה מעל ספר מצוא לספרי קדש להחכם אייבהארן, ויען כי המה כתובים בלשון לא ונמרץ אמרתי להעתיקם פה כלשונו, ושם הנה ראיותיו:

(א) הוא רחוק ההזדמנות במליאות בפועל שיהיה כל מה שמיוחס לקנין האיש מכוון במספרים המקדשים שהם שלש קמח ושבע; שבעה בניס ושבעת אלפי לאן, שלש צנות ושלושת אלפי גמלים, קמח מאות בקר וקמח מאות אחרות.

(ב) כמו כן רחוק ההזדמנות שכל פעם שצא על לויב אסון ומקרה רע, שדירת האויב, כפילת אש משמים, ונפילת הבית על בניו וצנותיו, לא נשאר בפחות ויותר כי אם איש אחד לצדו, לצער לאויב, וכל פעם שצאו בצערותם, הזדמנו להיות זה יולא וזה צא.

(ג) מאין ידע הסופר בארץ את הנעשה בשמים ממעל, איך דבר אלהים עם מלאכיו והמתיק סוד עמהם, ומה שאל אלהים את השטן ומה ענהו השטן?

איך

)

ט ב א

(ד) איך יעלה על הדעת כי נדברו איש אל רעהו בדברי ווכוח, ויחיה כל אחד רעתו במליצה כשגבה, ויסדר דבריו במאמרים קלרים ערוכים ושקולים, וכל זאת בלאחר יד בלי איחור ועכוב וישוב הדברים, כוונת המליצה מפיו כמעין כוונת?

(ה) גם הוא יקר ההזדמנות, שיהיו כלם משוררים, כלם מליצים, כלם דוברי לחות וסגנון אחד לכלם.

(ו) איכה יספיק זכרון איש לזכור כל הדברים והטענות והמענות שצין איוב וחבריו, וכל הלשונות כגורלן וכהיותן? הן זה דבר קשה בספור מעשה אשר אפשר לתפוס הענין במלות שונות, אף כי בדברי מליצה אשר בשנות מלה נשתתה המליצה ונפסדה הכונה? היאמר אומר כי איש עומד על המתוכחים וכותב את הדברים על ספר בדיו כמו ששמע אותם יולא מפי המתוכחים, הלא כל זה היה במקרה שבאו לכתמו ומסבוב הדברים באו אל הווכוח?

ואמר שהליע הראיות האלה המוכיחות שהכותב היה ממשל משלים, וברא בכח המדמה אנשי שם אשר לא היו, קצץ את כל חיל הטענות המתנגדות ואומר:

„מה ראה (הסופר) בפרט דברים הצלתי מתיחסים אל המשל ואל הכוונה הנרלה בו? ד"מ הסתת אשתו לדרך אלהים והרצה כמוהו; וכן בתימות הספר מפרט שמות בנות איוב, וכי אין דוגמתן ציופי, ופרט השנים אשר חי עוד אחרי כן, וכמה דורות ראה? וכן אמרו אחי מעלי הרחיק, רוחי זרה לאשתי, וכדומה, כלם מורים במראה ולא במידות על פעולות נמנאות, כאשר יספר מעשרו וכבודו אשר היה בהם לפניו וממעשיו הטובים, ואיכה נהפך הגלגל והיה לצו ולחרפה כפחות משפחות? “

ועל הטענות החלושות האלה השיבו החכם בלומענפֿעלר במתק לשונו, ואלה דבריו: פליאה כשגבה לא אוכל לה, שהביא טענה כזאת לסתירה, הלאן מעלם המליצה היה לו לדעת, כי הרשות נתונה ביד המליץ לבדות מלבו אנשים ושמות וענינים אשר לא היו מעולם, ולפרט אותם בכל מיני פרט, ולהלביש ולקטט אותם בלבושים נאים ונאותים לאמת מליצת הדבר וזה תארו ויפיו; גם זה השיר הנפלא אשר שר המשורר הכשגב האמער, נמלאים בו פרוטרוט דברים לאין מקר, אף שלפעמים גוף הסיפור בעלמו לא כתאמת, וזה אין ראיה ואין דיחוי כלל, כי זהו מסגולת המליצה. וזולת זה יראה כל מצין, שהיה להמליץ כונה מיוחדת בכל אחד מהפרטים האלו ובנקל למנאה; הסתת אשתו, כי בכל זאת החזיק בתומתו ולא נתפתה לדבריה; שמות בנותיו, גם כן כלם מכוונות כפירש"ש, ימימה זאת ומלוצנה כיום אי על זכרון היום אשר שב אלהים את שבותו; קליעה

כימה כודף ערב ומבושם כקליעה של בושם או צעבור שמה הטוב שהלך למרחוק
 כבושם; קרן הפוך, על שם הקרן שנותנין בו כחול ופוך, וצעבור מה גדלה
 שמחת לבו עמהם; ופרט השנים אשר חי עוד אחרי כן על שמחתו ארכה
 ימים רבים עד זקנה ועד שיצה וראה צנים וצני צנים; הלא זה תוכן כל הספר
 להראות כי שבע יפול לדיק וקס; וצאמרו אחי מעלי הרחיק ודומי זרה לאשתי,
 כונתו לזייר לנו עלצונו הגדול, וכן צתהלים אוהבי ורעי מנגד נגעי יעמודו
 וקרובי מרחוק עמדו, וכן בכל הראיות שזכר מן הספר הזה ע"כ.

וגם האזן פכה אשר ירה בן-זאב נגד מאמר חז"ל איוב לא היה ולא נברא, צאמרו
 דא"כ איך מציאו הנביא יחזקאל בין אנשים כמלאים (י"ד י"ד) והיו שלשת האנשים נח
 דניאל ואיוב? ואף שצתלמוד לא לקחו זה לטענה לסתור בו ההוא מרבנן, הנה דברי
 הנביא חזקים יותר? גם זה יש לפנות מדרך החקירה הזאת, ואענה גם אני את תלמי
 לחזק מוסר מאמר ההוא מרבנן עד אשר אבוא אל דברי חז"ל, ולא אתיר אגודות טענה זו.

המופת יעלה צתחלת הספר שהכותב לא יחפוץ להעלים מהקורא כי זה האיש
 איוב יציר דמיונו הוא, וצתצנית ההוא לא היה ולא נברא, ולכן לא נר סיפור
 המעשה צחרט לשון הסיפורי הנהוג צלשון עבר, להתחיל וי"ה איש אחד
 צארץ עוף ושמו איוב, כ"א איש היה צארץ עוף איוב שמו, וצלשון הזה
 גלה המליץ כונתו כאלו אמר איוב יהיה שמו, כלומר אכנה היציר אשר צראתי
 ואשר עליו ישתרגו כל הקורות אשר צראתי מלצי צשם איוב (איוב זי"א זי"א נאמע) *
 וגם לא יחד לו זמן אם היה חי צימי שפוט השופטים אם צימי מלוך מלכים, אם
 צימי האבות, או צימי הגלות, ולא זכר שם המקום המיוחד לו צארץ עוף. ויתכן
 שגם ציניו המורה הרגיש צזה, צאמרו צפרק כ"צ לחלק השלישי, ואשר חשבו שהיה
 ונצרא ושהוא ענין שאירע, לא ידעו לו לא זמן ולא מקום. ועוד גזר אומר
 ,,הדברים ההם אשר צפתחת הספר, ר"ל מאמר השטן ומאמר השם אל השטן
 ומסור איוב צידו, כל זה משל צלא ספק לכל צעל דעת" ע"כ. ומי לא יאמין כי
 גם הצלע אשר צנה הממשל משלים לאיוב הוא הנחש צדמות אשה אשר צא לעזרת
 השטן להסית את צעלה ולהדיח עליו את הרעה, ואולי השטן עלמו התחפש צה כי
 שניהם השתמשו צלשון אחד; הוא אמר אם לא על פניך יצרכך, והוא אומרת צרך
 אלהים

* גם אם נדרוש צדרשת חז"ל (שמות רבה פרשה צ') כל מי שנחוב צו היה מחוקן
 לנך ואיוב היה מחוקן ליסורין (עיין מדרש אסתר פסוק איש יהודי היה) או צדרשת רבי לוי
 שם כל מי שנאמר צו היה רואה עולם חדש, מה נעשה צדרשתם (מדרש רות רבה פרשה
 ולנעמי מודע) הרשעים הן קודמין לשמן, נלית שמו, וכל שמו, שבע בן צברי שמו, הלא איוב
 היה איש שם וישר ועמד צלדקתו והנחוב אומר איוב שמו?

מבוא

אלהים ומות. וכן נחמתו שהיתה לו אחרי ימי עניו וכשרון המעשה הנעשה לו, כאשר נלמה עליו רוח ההללחה כמסופר בסוף הספר, הוא פועל מחשבות המליץ להגיע אל תכלית המכוון, והעד לא נעדר להוכיח שגם בסוף הספר ירזמון דברי הכותב שכל המעשה מיקר וגדולות איוב נוצע ממקור דמיונו, בהזכירו שמות הצוות ולא שמות הצנים, הלא רק המה עיקר ושורש המשפחה ותולדות האדם יתימשו רק על האצות, ואם איוב היה איש מפואר, ושמעו הולך וגדול מה יקרו שמות בניו עלי אדמות לתת שלשלת יוחסונם לשם ולתהלה, ולמה העלים אותם הכותב? והנה זכר מהפך השנים שהי' מי אחר שז' ה' את שבתו והם מאה וארבעים שנה להורות כי ה' הוסיף את כל אשר לאיוב למשנה והכפיל גם את ימי חייו בהיות מספר ימיו שבעים שנה.

ב ענין מחלוקות החכמים ז"ל בדבר איוב.

כבר העיר רבינו המורה כי מה שיחזק דעת ההוא מרבנן שאיוב לא היה ולא נברא הוא מחלוקות החכמים, קלתם אמרו שהיה בימי האצות, קלתם אמרו שהי' בימי משה, וקלתם אמרו שהיה בימי דוד, וקלתם אמרו שהיה מעולי צבל; והנה צבל הטענה שהזכירו יחזקאל עם נח ודניאל אשר צדקתם יכללו את נפשם נופל גם על הרמז"ס ז"ל, כי עינינו רואות שהוא איש נמלא וידוע להנביא? ולבי נוטה לחשוב כי מחלוקות החכמים נאחז בצדק הספקות אשר נולדו מהכתוב ביחזקאל ועל השמות הכתוב שם (פסוק כ') ונח דניאל ואיוב בתוכה מי אני כאם אדני ה' אם בן אם בת יליו, המה צדקתם ילילו נפשם, שצכל ספר איוב אין זכרון ואין פתרון לנבואה זו? ולצעבור זה חקרו החכמים אחר הזמן שהיה מי זה צכה וזה צכה, ואמרו קלתם שהיה בימי יעקב שהי' רעב בימיו ונמלט וכפירש"י ביחזקאל שם. אולם הנסיון הגדול והו מסירתו ציד השטן היה מאוחר אחר זמן כביר, והנה החכמים האלה החושבים שהיה מי קודם דניאל מסכימים לרוב שהיה קסיד או"ה ולא ישראלי, ולכן הזכירו הכתוב אחר דניאל אע"פ שהקדימו בזמן; ורק דבי יוחנן גזר אומר שהיה ישראלי ומעולי גולה היה ונכון לקדם דניאל לפניו, שלדעת דבי יהושע צירושלמי סוטה סוף פרק כ"ט שהמי' אע"פ שהיה מעולי גולה עכ"ל מאומות העולם היה. אמנם ההוא מרבנן אמר לא היה ולא נברא, כוונתו מבוארת שלא היה ולא נברא בתצנית הכותב. והנראה אלי בזה כי ההוא מרבנן הוא ריש לקיש הנזכר בצ"ר סוף וירא ז"ל, ריש לקיש אמר איוב לא היה ולא נהיה (צירושלמי פרק הנזכר הגי' ולא עתיד להיות), מחלפית שיטתיה דריש לקיש דתמן אמר ריש לקיש בשם בר קפרא בימי אברהם היה והכא אומר איוב לא היה ולא נהיה? מאי לא היה

היה ולא נהיה? ציסורים שככתבו עליו, ולמה נכתבו עליו? אלא שאילו
 באו עליו היה יכול לעמוד בהן ע"כ. ראה זה עולה עם מה שמקראו כי הנורה
 המתוארה בספר הזה בשם איוב היא נצרכת בדמיון הכותב.

ג טעם ודעה בבחירת הכותב בשם איוב?

לדעת ריש לקיש הנזכר בחר בו לתת ליראי ה' גם בשם איוב, שהיה לאל ידו
 לעמוד בלדקתו גם אם יבואו עליו את כל התלחה והמאורעות האלה הנזכרות
 בספר. ויש מחכמי העמים *) נוהג טעם לשם זה שזכר בו הכותב כתאר לאיש
 השנוא והוא שם ע"מ שבור (בעטרונקענער), ילוד (געבאָרנער), ויהיה הוראת שם
 איוב (איין בעפיינדעטער, פיינדזעליג בעהאנדעלמער) כי השטן עוין את איוב.
 וזכר אני טוב טעמו כי כן דרך המליכים בעלי שירים ומתקני משלים להמליח
 שמות לילידי רעיונם כאשר יאותו להם וכפי המסופר מהם. ועתה פתח נא ספר המורה
 בפרק כ"ב לשלישי ותמצא בו שגם עוף הוא מושאל לדעה, באמרו שהוא לווני בעלה
 ובהנהגה עולו עליה וכאלו יאמר לך השתכל בזאת העלה והתבונן בו והעלה
 בדרך ענינו והבינה, וראה הדעות האמתיות מהן ע"כ. ועוד העיר גם,, והנפלא
 שזוה הענין הוא שלא תאר איוב בחכמה ולא אמר איש מבין או חכם או משכיל,
 אבל תארו במעלות המדות ויושר פעולות"; ועל פי הדברים האלה יש להטעים
 עוד ענין השם ע"ד נוטריקון ובראשי תיבות איש ישר וברוך, וגם בשמות רעיו
 למשפחותם ולמקומותם כמום משא איכותם, אך קשה עלי לבוא עד תכונתם (**)
 ולמנוח את חידתם.

זמן

*) Augustis histor. Critische Einleitung ins alte Testament S. 222. S. Bernsteins Versuch über das Alter, den Inhalt und die gegenwärtige Gestalt des Buches Hiob in Reils Analecten S. 6.

**) החכם רא"ם בפירושו לחלק ג' מהמורה משנ ג"כ בפ' כ"ג כי המחבר ספר איוב
 קרא שם לכל אחד מבעלי הדעות השונות בשם הנאות לו ע"פ דעתו, והשכיל לבאר כי אליהוא
 בן ברכאל הנזוי אשר ירא מחוות דעתו אותם פן יהי' לבו זענייהם, נקרא בשמו על פי
 טנעו, ר"ל החכם האלהי בן שברכו אל, והוא בזוי זעניי ההמון (ונעין זה דרשו
 בירושלמי סוף פרק בשם שהמים ע"ש) וזקניהם, אשר חלקם יקחו בכבוד המדומה, ובן אליפו
 החימני נקרא בשמו בן בעבור היותו חכם בתורה לפי דעתו בהשגחה (עיין בהשערה האחרונה).
 וידוע שהמורה חתן חנמה ועושר הבאים משתי רוחות מתנגדות לכון וימין, כי מלפון זה ב
 (סו) יאחה, ומתימן חנמה, כמאמרם ז"ל הרולה להעשיר ימין ולהחכים ידלים. ונעין זה יחנן
 גאמר בטעם שאר השמות הנאים בספר.

מבוא

ד זמן הכותב ובאיזה לשון נכתב.

החכמים בעלי תלמוד ז"ל המתנבאים מלכס שהיה בימי האבות או בימי משה, ומעשה שהיה כך היה כמו שכתוב בספר, נדקו אם יתנו עדיהם לאמר משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב, שאין לך מעתיק גדול מזה, וכאם שהעתיק פרשת בלעם ללשון הקדש, כן התהפך חומר לשון איוב לפתח באפיו רוח המליצה (בלשון עברי*) , ויאמנו גם דברי שלשלת הקבלה אשר כתב שמה היה דורש ספר איוב לזקני ישראל למען ישמעו וילמדו כי יש תקנה לכל הזוטא בה', אעפ"י שלא ידענו מאין שאב וממי קבל קבלה זו; אמנם עלינו להחזיק בדינו את אשר חקרנו וא"כ נעשה מחברת הספר בימי הגולה ונכתב ונחתם בטבעת לשון הקדש** , וזאת היתה לפנים בישראל כמו עתה לקרוא המחבר בשם הספר, והעיקר כדברי ריש לקיש האמורים למעלה, וגם רבי יוחנן אחוז בעקב ריש לקיש בצראשית רבה שם ובירושלמי סוטה סוף פרק כ"ט שהמים, ותכן מחשבתו בעלה ואמר מעולי גולה היה (איוב המחבר) ובית מדרשו בטבריא לפיכך היו למדו ממנו קריעה (שצעה) וזכרת אבליס; ובירושלמי הגי' שרבי יוחנן למד ממנו הלכות אבילות.

ה כוונת הספר ותכליתו.

המשכילים בחכמה ידעו ויבינו שכל דלתי הספר הזה סובבים על לירי המחקר, אם עיני ה' משוטטות בכל הארץ לדעת כל דרכי איש ולפקוד על כל אדם, וכמ"ש הרלב"ג בהקדמתו באמרו: ,,כי זה הדרוש אשר נחקר עליו בזה הספר הוא, אם הש"ת משגיח באישי האדם כמו שחייבו זה פנות החוריות, ימשב שכבר ייוחס אל הש"ת עול מלך רוע הסדור הנופל בטובת אישי האדם ורעתם, ר"ל שכבר ימלא לדיק ורע לו ורשע וטוב לו, וזה הספק הגיע הפילוסוף (אריסטו) להאמין שהש"ת בלתי יודע דבר מאלו הדברים הפרטיים, כמו שנזכר במה שאמר הטבע***), ולחזק הספקות הנופלות בזה הדרוש, לא סרו הקודמים מלספק בו, ולא יסורו המתאחרים עד שכבר

(*) החכם המדקדק בן זאב סותר את דברי עלמו בנשימה אחת, באמרו: ,,אלו היה גוף הספר לשון עברית אי מזה ערב רב מלות ערביות אשר ישתרגו עליו במלילות הספר, אשר זה מורה בילא נעשה הספר על טהרת לשון עברית; ונתן כדי דיבור אמר בי משה מעתיק! הספר שכל את מליצתו כל כך עד שאין להכיר בה העתקה.

(**) כמו שהוכיח החכם פוקפועטקר בערנטטיין, והראה בכתובים כי מליצתו נאדרה בקדש במטבע שטנעו הנוביאים ונעים זמירות ישראל, והמלות אשר נראו בורות אין לנו לאות שאינן עבריות, הלא גם בשאר ספרי קדש יש רבות כמוהן.

(***) עיינו בהערה הסמוכה.

שכבר נסתפקו בו גדולי החכמים והנביאים, ואמרו רז"ל שכבר נסתפק בו משה רבינו ע"ה, ואליו רמז במה שבקש ואמר הודיעני נא את דרכיך, וכבר יראה שהענין הוא כן, מהתשובה אשר השיבו ה' על זאת הבקשה, והוא אומרו ה' ה' אל רחום וחנון, וכן תמלא שבקוק הנביא הסתפק בזה הדרוש באמרו למה תביט צוגדים תחריש צבלע רשע לדיק ממנו, וכן תמלא שדוד ע"ה הסתפק בו, ואמרו בספר תהלים (ע"ג ד' — י"ג) כי קנאתי בהוללים שלום רשעים ארחה, כי אין חרנובות למותם וגו' הנה אלה רשעים ושלי עולם השגו חיל, אך ריק זכיתי לצבי וגומר". והנה המחבר הספר אשר יתפוז קרבת אלהים יתאר במראות המליצה איש ישר צדק וכו' וצדק בכל עניניו וקניניו, כי כל אשר יעשה ילית צדק, ובמחזה שדי יחזה המליץ בני אלהים ובחוכם השטן המלשין בשוט לשונו עבד ה' אל אדוניו ארון עולם, והאורז לוכד את איוב במלכות לרה ומושך, ורעיו מצוהלים לבוא אליו לכוד לו ולנחמו ונבהלו מפניו על כל פגע אשר קרהו, ומקירת ההשגחה היא שדה המערכה אשר עליו נלחמו הרעים באיוב ונגשו איש באחיו* בטענות ומענות עד אשר

(* רבינו המורה נפישו לשלישי מונה מספר דעות בני אדם בהשגחה, ומלבד דעת הראשון שהוא דעת אפיקורוס להכחיש ההשגחה כלל ולאמר לא היא, חישב עוד ארבע דעות והוסיף עליהם דעתו, והחליט בפ"ג שבדברי איוב וד' רעיו סובבים על חמשת חלוקי הדעות בענין ההשגחה, ואלו הם:

א) דעת איוב, הדעת המיוחס לאיוב הולך על דעת אריסטו שיש השגחה מינית כפי טבע המציאות, כי הכל נמשך אחר המערכה הערוכה מימי עולם, וגם אישי כל מין לא נעזבו עזינה גמורה מהשגחה. אולם יש תנועות באישי המין הנופלת במקרה, ואין להם חלק בהשגחה, כמשל שהביא שם אם נשנה רוח סוער או בלתי סוער אין ספק שיפיל קלת עלי זה האילן וישבר סעיפים מאילן אחר, וישליך אבן מתל של אבנים ויעלה עפר על עשבים ויפסידם, ויסער הים ותטבע הספינה שהיתה שם ויטבעו כל מי שנה או קלחם, ואין הפרש אללו בין נפילת העלה ההוא, ונפילת האבן או טביעת החסידים החשונים ההם אשר היו בספינה, וא"כ כלדיק ברשע שויס אללו יתעלה, וכמו שאמר אחת היא על כן אמרתי הם ורשע הוא מכלה, אם שוט ישיח פתאום למסת נקיים ילעג.

ב) דעת אליפז, נוטה לדעת תורתנו בהיות האדם בעל יכולת על מה שירצה ובידו פלם הנחירה, לכן מה שיבא לאדם מן הרעות ומה שישיגהו מן הטובות הכל הוא על כד הדין, ובמאמרם ז"ל אין מיתה בלא מעא ואין יסורין בלא עון, ואמרו במדה שאדם מודד מודדין לו, ואין הקב"ה מקפח שבר כל בריה, ולכן החליט אליפז שכל מה שאירע לאיוב הוא על כד הדין, כי כל דרכיו משפט, והאשימו הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך.

ג) דעת בלדד, היא אמונה שהשגחתו ית' בכל הנמצאות ולא ירע לכלדיק על לא חמס נכפו בעו"הו, נ"א להגדיל גמולו ולמען הרנות שברו נע"הב, והוא אמרו לאיוב אם אך ישר אתה כי עתה יעיר עליך ושלם נוח כלקך וגו'.

מבוא

אשר כלחו שלשת הרעים ושבתו מענות את איוז, ורק אליהוא הנאזר בגבורת הלשון שקל בפלס המליצה טענותיו ומופתיו להראות כי ה' שופט נדק אשר לא ינוס ולא יישן, כי עיניו אל קלות הארץ להביט על כל יושבי תבל, ולא יפול משערת ראש איש ארצה אשר לא נפקד על ידו, ואיוז הודה על דבריו כי לא ענהו, והחרישה היא היא ההודאה, וגם אמרי אל שומע המליץ מן הסערה, וכאשר נחס איוז על מחשבותיו מחשבות עפר ואפר, והצין כי לבעבור נסות אותו קרהו הקורות האלה, אז ברך ה' את אחריתו מראשיתו. והיו דברי אלה קרובים אל שכל הקורא ויעלו לרצון על לב כל משכיל.

משה סג"ל לנדא.

ד) דעה צופר, הולך על דעת כת האשעריאה מן הישמעאלים, שאין בכל המליאות דבר במקרה כלל, לא כללי ולא פרטי, אבל הכל ברצון וכוונה והנהגה וגזרת השם (fatalismus), ואין ביכולת יד האדם לעשות דבר או להניח עשותו אם לא נגזר כן מקדם, וקלרה יד שכלנו לדעת ולהוליא תעלומות חכמתו, והוא אמרו לאיוז מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך, ויגד לך תעלומות חכמה, המקר אלוה תמלא אם עד תכלית שדי תמלא.

ה) ודעה אליהוא, ראש זה מדש ודעת רבינו נאמן בו ובאמונתו ימיה, שההשגחה האלהית היא בזה העולם התחתון, אמנם באישי מין האדם לבד, וזה המין לבדו הוא אשר כל ענייני אישיו ומה שישיגם מטוב או רע נמשך אחר הדין, אבל שאר בעלי חיים וכל שכן החמקים וחולתם מונחים אל המקרה, ואין להאמין שזה העלה נפל בהשגחה בו, או העכביש טרף הזבוב בגורה מאת הש"ית, ואם טבעה הספינה ומה שבתוכה אם היתה סיבת הטביעה במקרה, לא היתה ביאת האנשים בספינה במקרה, כ"א ברצון אלוה, והאות על ההשגחה הזאת היא בהלנת המלאך אם יש עליו מלאך מליץ וגו' והו הכונה והתפלה שהש"ית שומע תפלת כל פה, וישיב נפש החולה מני שחת ושן ורפא לו.